

УДК: 339.9+341.2:338:432

DOI: <https://doi.org/10.30838/EP.199.273-282>

Цибуляк А.Г.
доктор економічних наук
Українсько-Американський університет «Конкордія»
Tsybuliak Anastasiia
Dr. of Economic Sc.
Ukrainian-American Concordia University
<https://orcid.org/0009-0007-9601-0391>

СТАЛИЙ РОЗВИТОК У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ: ЕВОЛЮЦІЯ ОСНОВНИХ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНИХ ІНСТРУМЕНТІВ

Мета дослідження полягає у визначенні права на розвиток як базового права в контексті сталого розвитку, що потребує методологічного розмежування поняття загальних прав людини у контексті сталого розвитку з правами людини на розвиток із виокремленням економічних аспектів його забезпечення в умовах імперативізації екологізації й сталості. Встановлено, що своєрідна «глобалізація розвитку» зміщує акцент із політики розвитку з координат Південь-Північ, в сторону абсолютизації порятунку планети в умовах глобальної вразливості від змін клімату та пандемії. Прийняття Цілей сталого розвитку (ЦСР) у 2015 році можна розглядати як поворотний момент, коли проблеми почали асоціюватись не лише з країнами Півдня, але й із кожною державою, незалежно від рівня її розвитку. Аргументовано, що підхід до розвитку, заснований на правах, абсолютизує забезпечення справедливого та сталого прогресу, глобальної відповідальності, визначення чітких орієнтирів і обмежень, забезпечує цілісне уявлення про розвиток людини на всіх стадіях її життя, а також детермінується принципами Декларації про право на розвиток. Встановлено, що інституціоналізація сталості передбачає впровадження нових ринкових механізмів регулювання світогосподарських зав'язків, що виходять за межі преференцій в міжнародній торгівлі для країн, що розвиваються.

Ідентифіковано сукупність економічних інструментів екологізації міжнародного співробітництва як імперативу міжнародного економічного розвитку, що опосередковано свідчить про дотичність до реалізації «права на розвиток», що може бути продемонстровано прогресом в реалізації Цілей сталого розвитку як глобального дороговказу парадигми сталості. Визначено юридичний зміст принципу преференцій для країн, що розвиваються, як інструментів заохочення міжнародної торгівлі. Акцентовано, що концепція сталого розвитку поширюється за межі екологічних питань і утверджує відповідальність нинішніх поколінь перед майбутніми поколіннями. Встановлено, що сталість виступає іманентною ознакою поняття «права на розвиток», яка визначає очікувано ефективні зобов'язання для держав у формуванні політик, загальну вказівку щодо характеру та наслідків політичних рішень, а з іншого боку – сталий розвиток відноситься до етичних цінностей. Доведено, що інституціоналізація сталості передбачає впровадження нових ринкових механізмів регулювання світогосподарських зав'язків, в числі яких податкові механізми та екологічне оподаткування, модифіковані ринкові механізми та торгівля викидами, екологічне фінансування та зелені інвестиції, екологічні стандарти та сертифікація, платежі за екосистемні послуги. Розглянуто еколого-економічні інструменти забезпечення сталого розвитку в політиці розвитку ЄС і в Україні.

Ключові слова: сталий розвиток, регулювання, трансформація, низьковуглецева економіка, зелений перехід, ринковий механізм, кліматична нейтральність, екологічні інструменти, економічні інструменти, преференції, мито, торгівля викидами, стале фінансування, зелені податки, сертифікація, стандартизація, міжнародна економіка, міжнародне право, право, Цілі тисячоліття, ЦСР, ООН

SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN INTERNATIONAL LAW: EVOLUTION OF MAJOR ENVIRONMENTAL AND ECONOMIC INSTRUMENTS

The purpose of the study is to define the right to development as a basic right in the context of sustainable development, which requires a methodological distinction between the concept of general human rights in the context of sustainable development and human rights to development, with the separation of the economic aspects of its provision in the context of the imperative of environmentalization and sustainability. It is established that a kind of "globalization of development" shifts the emphasis from development policy from the South-North coordinates, towards the absolutization of saving the planet in the context of global vulnerability to climate change and pandemics. The adoption of the Sustainable Development Goals (SDGs) in 2015 can be seen as a turning point when problems began to be associated not only with

the countries of the South, but also with every state, regardless of its level of development. It is argued that a rights-based approach to development absolutizes ensuring fair and sustainable progress, global responsibility, defining clear guidelines and limitations, provides a holistic view of human development at all stages of their life, and is also determined by the principles of the Declaration on the Right to Development. It is established that the institutionalization of sustainability involves the introduction of new market mechanisms for regulating world economic ties that go beyond preferences in international trade for developing countries.

A set of economic instruments (fees and taxes; preferences; transferable permits; subsidies to encourage activity; manipulation of insurance premiums; transfer of responsibility; system of preferences; voluntary agreements; gradation of premiums; provision of bonuses) of the greening of international cooperation as an imperative of international economic development has been identified, which indirectly indicates the relevance of the implementation of the "right to development", which can be demonstrated by progress in the implementation of the Sustainable Development Goals as a global guide to the sustainability paradigm. The legal content of the principle of preferences for developing countries has been determined, which consists in: (1) the right of developing countries to special tariff rates; (2) the right of developing countries not to grant developed countries the preferences that they have among themselves; (3) the right of developing countries to use subsidies, including export subsidies, for the purposes of socio-economic development; (4) the obligation of developed countries not to discriminate against developing countries; (5) the obligation of developed countries to reduce or eliminate duties on goods for developing countries without countervailing duties, as well as their right to gradually eliminate preferences in accordance with the level of development achieved by a particular developing country; (6) the obligation of developing countries, in accordance with the level of development achieved, to assume obligations that are characteristic of developed countries in international relations. It is emphasized that the concept of sustainable development extends beyond environmental issues and affirms the responsibility of current generations to future generations. It is established that sustainability is an inherent feature of the concept of the "right to development", which determines the expected effective obligations for states in policymaking, a general indication of the nature and consequences of political decisions, and on the other hand, sustainable development refers to ethical values. It is proven that the institutionalization of sustainability involves the introduction of new market mechanisms for regulating world economic ties, including tax mechanisms and environmental taxation, modified market mechanisms and emissions trading, environmental financing and green investments, environmental standards and certification, payments for ecosystem services. Ecological and economic instruments for ensuring sustainable development in the development policy of the EU and in Ukraine are considered.

Keywords: sustainable development, regulation, transformation, low-carbon economy, green transition, market mechanism, climate neutrality, environmental instruments, economic instruments, sustainable financing, green taxes, certification, standardization, international economics, international law, law, Millennium Goals, SDGs

JEL Classification F19, H41, H73, K10, O3, O14, O11, O57, P14, P51

Постановка проблеми. Розвиток завжди був фундаментальною концепцією, яка детермінувала принципи міжнародної співпраці, а закон виступав центральним інструментом для досягнення його цілей. Закон розвитку, продукуючи набір правил, що регулюють суб'єкти господарювання і ініційовані ними процеси міжнародного обміну в умовах ринкових викривлень, усталених дивергенцій між розвиненими країнами і тими, що розвиваються, а також асиметрії влади і трансформаційного потенціалу м'якої і твердої сили держав, де-юре сакралізує права людини в контексті управління процесами розвитку, а відтак передбачає наповнення арсеналу економічного інструментарію для їхнього забезпечення. При цьому своєрідна «глобалізація розвитку» зміщує акцент із політики розвитку в координатах Південь-Північ [11], в сторону абсолютизації порятунку планети в умовах глобальної вразливості від змін клімату та пандемій.

Прийняття Цілей сталого розвитку (ЦСР) у 2015 році можна розглядати як поворотний момент, коли проблеми почали асоціюватись не лише з країнами Півдня, але й із кожною державою, незалежно від рівня її розвитку [32]. Ревізію підлягає концепція обмеженості ресурсів і захисту прав: природні і фінансові ресурси визнаються обмеженими, тоді як дані – необмеженими, а людина як їхній носій потребує нового рівня

захисту. По суті, це означає зміну принципів побудови міжнародного поділу праці: якщо рання політика розвитку базувалась на грошах і ноу-хау як факторах виробництва країн Півночі, то сучасна її версія – на факторах, що стосуються всіх акторів із врахуванням відносин між поколіннями. Підхід до розвитку, заснований на правах, абсолютизує забезпечення справедливого та сталого прогресу, глобальної відповідальності, визначення чітких орієнтирів і обмежень, забезпечує цілісне уявлення про розвиток людини на всіх стадіях її життя, а також детермінується принципами Декларації про право на розвиток [28].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Імперативна екологізація розвитку як глобальний тренд, що супроводжує процеси переформатування ринкових принципів господарювання, опинилась в дослідницькому ракурсі українських [7; 15; 16; 17; 20; 21; 22; 31] і зарубіжних вчених [4; 8; 27]. Економічні інструменти озеленення міжнародного виробництва висвітлено в працях Ю. Орловської і В. Чалої [9; 23; 24], М. Грода і Н. Резнікової [1; 2; 3; 14], Р. Заблоцької і Д. Русака [5; 6], В. Панченка, В. Карп, С. Стахурської [33], О. Птащенко [10; 13] і О. Шершенюк [12], Н. Фаренюк [18; 19; 29]. Західні вчені [30; 34; 35; 36] вивчають взаємозв'язок між правом і розвитком, зосереджуючись на його правовому ядрі – законі розвитку. Дослідження

об'єднує базова гіпотеза: ми повинні ідентифікувати сукупність законів розвитку, якщо прагнемо критично розглянути питання про асиметрію влади та свободу дій, а також права людини в управлінні розвитком, доводячи, що розвиток і сучасне право є центральними елементами мейнстрімної концепції глобалізації, що абсолютизує діалектику розвитку.

Незважаючи на існуючий доробок авторів, які розкривають сутність права на розвиток як базового права в контексті сталого розвитку, ми пропонуємо здійснити таке розмежування із фокусом на нормативному регулюванні права на розвиток із виокремленням економічних аспектів його забезпечення в умовах імперативізації екологізації й сталості.

Мета дослідження полягає у визначенні права на розвиток як базового права в контексті сталого розвитку, що потребує методологічного розмежування поняття загальних прав людини у контексті сталого розвитку з правами людини на розвиток та врахування еволюції цих понять.

Виклад основних результатів дослідження. Права людини відносяться до принципів міжнародного права як фундаментальних правил, які визначають основи правової взаємодії між державами та іншими суб'єктами міжнародного права. Вони були закріплені в Статуті ООН (1945 р.), а також у інших міжнародних договорах, де було визначено, що міжнародне право гарантує основоположні права та свободи людини, незалежно від раси, національності, релігії чи політичних переконань. Стаття 1(3) Статуту ООН визначає серед цілей ООН необхідність «сприяти міжнародному співробітництву у розв'язанні міжнародних проблем економічного, соціального, культурного та гуманітарного характеру і в заохоченні та розвитку поваги до прав людини і основних свобод для всіх, незалежно від раси, статі, мови і релігії» [25], а Стаття 55 Статуту зобов'язує ООН сприяти загальній повазі до прав людини [26]. Розширений перелік основних принципів, включаючи загальне дотримання прав людини було закріплене в Декларації про принципи міжнародного права (1970 р.), ухваленій Генеральною Асамблеєю ООН. Основні права людини визначено *Загальною декларацією прав людини*, ухваленою в 1948 році. Вони включають право на: (1) рівність та свободу (*всі люди народжуються вільними та рівними у своїй гідності та правах; кожен має право на життя, свободу та особисту недоторканність*); (2) заборону дискримінації (*право на всі права та свободи, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового стану, народження чи іншого статусу*); (3) громадянські та політичні права; (4) економічні, соціальні та культурні права (*серед яких виділено право на соціальний захист, право на працю, право на справедливую оплату праці та право на захист від безробіття, право на відпочинок та дозвілля, право на належний рівень життя, право на освіту, право на участь у культурному житті суспільства*); (5) колективні права, які включають право на соціальний порядок, який забезпечує реалізацію прав; обов'язки людини

перед суспільством.

Охорона навколишнього середовища, а відповідно і сталий розвиток базуються на необхідності дотримуватись права людини на свободу, рівність і адекватні умови життя в середовищі, яке забезпечує гідне життя та благополуччя. Це було закріплено в 1972 році у Декларації Конференції ООН з охорони навколишнього середовища [39], що стало першим кроком в еволюції концепції сталого розвитку в правовому полі: «*Людина має основоположне право на свободу, рівність і адекватні умови життя в середовищі, яке забезпечує гідне життя та благополуччя, і вона несе священний обов'язок захищати і покращувати навколишнє середовище для нинішніх і майбутніх поколінь*» [39]. Теоретичне підґрунтя цьому було покладено звітом, підготовленим у 1972 році на замовлення Римського клубу, «*Межі зростання*», щодо впливу збільшення населення на довкілля та виживання людини. Відповідно до цього документа, у разі збереження безмежної експлуатації природних ресурсів відбудеться погіршення навколишнього середовища, а за ним раптове та неконтрольоване скорочення населення і індустріального рівня планети у наступні 100 років. Відповідно, необхідні екологічна та економічна сталість.

Покликана зафіксувати право людини на сталий розвиток Декларація про право на розвиток від 1986 року [28] не відразу набула ознак консенсусності: лише у 1993 році на Віденській всесвітній конференції з прав людини право на розвиток було визнане «*невід'ємною частиною основних прав людини*». Було підтверджено, що права людини є взаємозалежними, неподільними та взаємодоповнювальними. Відтоді посилання на «право на розвиток» містились в усіх основних документах ООН, у тому числі в Декларації тисячоліття, в якій відзначалось: «*Ми прагнемо зробити право на розвиток реальністю для кожного та звільнити людську расу від потреб*». Перша стаття Декларації містить три принципи, які розробляються в інших статтях і пунктах Декларації: «(1) *існує невід'ємне право людини, яке називається правом на розвиток*; (2) *існує особливий процес економічного, соціального, культурного та політичного розвитку, у якому всі права людини та основні свободи можуть бути повністю реалізовані*; (3) *право на розвиток є правом людини, завдяки якому кожна людина та всі народи мають право брати участь у [цьому конкретному] процесі розвитку, робити свій внесок і насолоджуватися ним*».

У 1987 році у звіті «Наше спільне майбутнє» Всесвітньої комісії з навколишнього середовища та розвитку (звіт Брундтланд), було дано визначення сталого розвитку у сфері міжнародного права як «розвитку, який відповідає потребам сьогодення, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти власні потреби» (*Всесвітня комісія з навколишнього середовища та розвитку, 1987*) [40]. У цьому визначенні розвитку пов'язано дві концепції – власне концепція розвитку та концепція захисту майбутніх поколінь, при цьому наголошується на їхній функціональній взаємозалежності. Визначення містить два ключові елементи: 1) необхідність урахування потреб

нинішніх і майбутніх поколінь, зокрема основних потреб бідних та знедолених у всьому світі (*і саме ця проблема набуває пріоритетного значення*); 2) ідея обмежень, накладених рівнем технологічного розвитку та інновацій, а також соціальної організації на здатність середовища задовольняти теперішні та майбутні потреби. Втім на цьому етапі у визначенні ще немає прямого посилення на довкілля, хоча у сфері екологічних, технологічних і організаційних питань вплив на довкілля вже активно розглядався.

Іншим фундаментальним кроком в еволюції концепції сталого розвитку стала Конференція ООН з навколишнього середовища та розвитку, також відома як «Саміт Землі» в Ріо-де-Жанейро в 1992 році [38], під час якої було прийнято «Декларацію Ріо-де-Жанейро з навколишнього середовища та розвитку», яка складається з 27 принципів для досягнення сталого розвитку, і Порядок денний терміном на 21 рік, а також План дій (який був не обов'язковим). Декларацією

встановлюється, що «...*всі держави та всі люди повинні співпрацювати у виконанні важливого завдання викорінення бідності як неодмінної вимоги для сталого розвитку, щоб зменшити різницю у рівнях життя та краще задовольнити потреби більшості людей у світі*», визначаються стійкі моделі виробництва та споживання та відповідна демографічна політика як заходи для досягнення сталого розвитку. Окреслене дозволяє встановити, що концепція сталого розвитку поширюється за межі екологічних питань і утворює відповідальність нинішніх поколінь перед майбутніми поколіннями.

Надалі концепція сталого розвитку змінювалася в сторону моделі з трьома вимірами: екологічний, соціальний вимір (*справедливість і для існуючих, і для майбутніх поколінь*) та економічний вимір як розвиток. Екологічний та соціальний виміри сталого розвитку детермінують екологізацію економічних інструментів (рис.1).

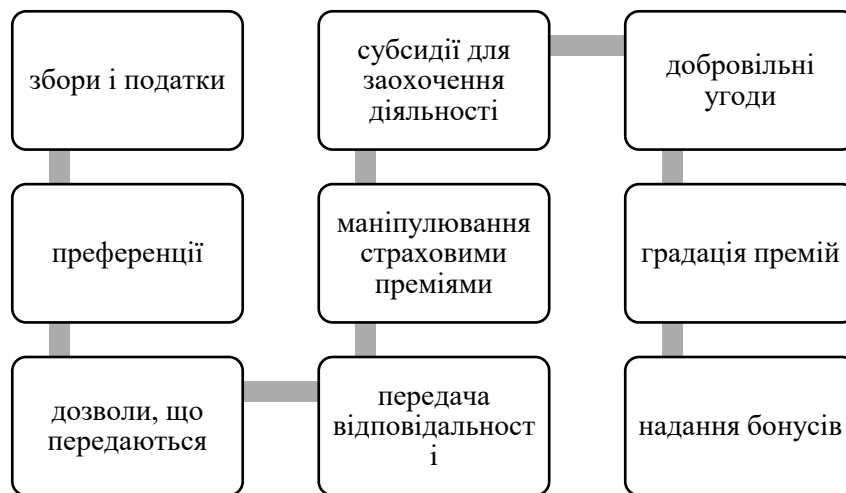

Рис.1. Економічні інструменти забезпечення права на розвиток
Джерело: укладено автором

При цьому інституціоналізація сталості, ініційована курсом на розбудову низьковуглецевої зеленої економіки в рамках поступу до кліматичної нейтральності, передбачає впровадження нових ринкових механізмів регулювання світогосподарських зав'язків, що виходять за межі преференцій в міжнародній торгівлі для країн, що розвиваються (рис.2).

До їхнього числа відносимо: (1) **податкові механізми та екологічне оподаткування**: екологічні податки та збори (*накладаються на підприємства, які завдають шкоди довкіллю, наприклад, податок на викиди CO₂, податок на використання природних ресурсів*); стимулюючі податкові пільги (*надаються підприємствам, що інвестують у екологічно чисті технології*); «зелений» податок (*використовується для фінансування екологічних програм*); (2) **ринкові механізми та торгівля викидами** (зокрема, *Київський протокол та Паризька угода передбачають: Систему торгівлі викидами (Emission Trading System, ETS, країни або підприємства можуть купувати чи продавати квоти на викиди CO₂*); Механізм чистого розвитку (*Clean Development Mechanism, CDM, що дозволяє розвиненим*

країнам інвестувати в екологічні проекти в країнах, що розвиваються, замість зменшення власних викидів); (3) **екологічне фінансування та «зелені» інвестиції** (*зелені облігації (Green Bonds), Міжнародні фонди екологічного розвитку, наприклад, Зелений кліматичний фонд (Green Climate Fund, GCF), який фінансує адаптаційні проекти в країнах, що розвиваються; фінансування через міжнародні фінансові організації – Світовий банк, Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), які надають кредити для сталого розвитку*); (4) **екологічні стандарти та сертифікація** (*Міжнародні стандарти екологічного менеджменту (ISO 14000, ISO 50001) вимагають від підприємств запровадження екологічно чистих процесів, а сертифікація екологічних товарів та послуг – програми на кшталт Ecolabel в ЄС, стимулюють екологічно відповідальне виробництво*); (5) **платежі за екосистемні послуги** (*платежі за збереження природних екосистем (PES, англ. Payment for Ecosystem Services), наприклад, фінансова компенсація за збереження лісів (механізм REDD+(Reducing Emissions from Deforestation and Forest Degradation))*).

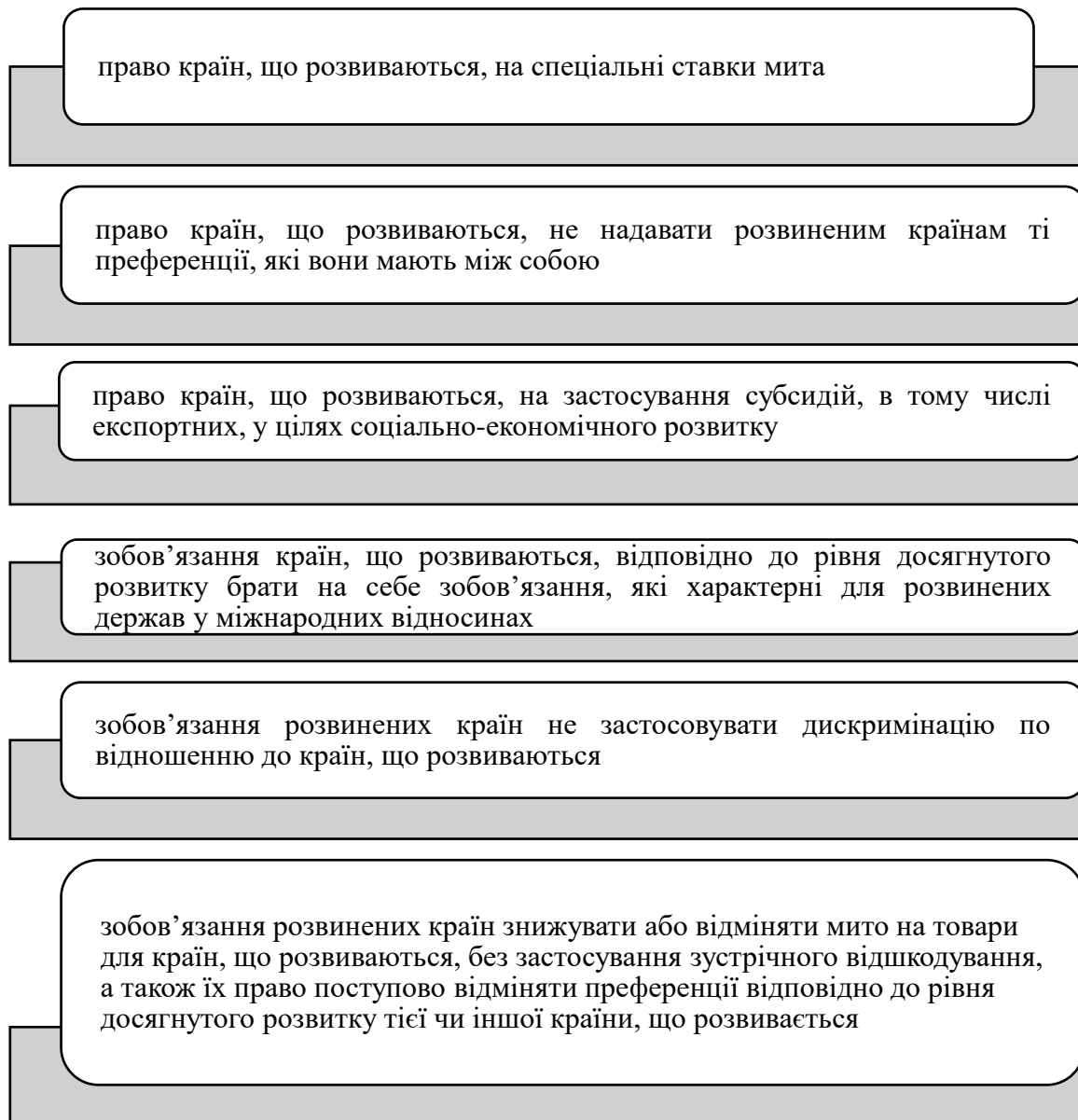

Рис.2. Преференції в міжнародній торгівлі для країн, що розвиваються як інструмент реалізації права на розвиток
Джерело: укладено автором

У ЄС еколого-економічні інструменти є більш розвиненими, з потужною підтримкою через фінансові механізми, податки та регулювання, Україна поступово адаптує ці інструменти, але поки що вони обмежені, і необхідна подальша імплементація міжнародних стандартів. В ЄС та Україні застосовуються різні еколого-економічні інструменти сталого розвитку [37], в числі яких: (1) **податок на викиди CO₂** (запроваджений у таких країнах, як Швеція, Данія, Німеччина та Франція. Наприклад, у Швеції податок на викиди CO₂ (з 1991 року) становить понад 120 євро за тону і стимулює перехід на відновлювані джерела енергії); (2) **плата за використання пластикових пакетів; екологічний податок;** (3) **збір за утилізацію транспортних засобів;** (4) **Європейська система торгівлі викидами (EU ETS);** (5) **механізм прикордонного вуглецевого коригування (СВАМ) (запроваджено мито на імпорт товарів з високими викидами CO₂);** (6)

Національна система моніторингу та верифікації викидів парникових газів (запроваджена у 2021 році для поступової інтеграції в EU ETS); (7) **плани щодо створення ринку торгівлі квотами на викиди CO₂** (відповідно до Угоди про асоціацію з ЄС); (8) **екологічне фінансування та «зелені» інвестиції («Європейська зелена угода» (European Green Deal));** Фонд модернізації та Фонд інновацій (сприяють фінансуванню проектів зі скорочення викидів та впровадження нових технологій); (9) **екологічні стандарти та сертифікація** (сертифікація продукції за стандартами ISO 14001 для екологічного менеджменту стала обов'язковою для великих підприємств); Ecolabel (сертифікат екологічно чистих товарів, наприклад, побутової хімії чи текстилю); Стандарт ДСТУ ISO 14001; **маркування «Зелений журавлик»** (український аналог Ecolabel для товарів з низьким впливом на довкілля); (10) **платежі за екосистемні послуги (у ЄС – механізм**

REDD+ (*Reducing Emissions from Deforestation and Forest Degradation*), що передбачає фінансування країн, що зберігають ліси; (11) **Програми ЄС із відновлення природних територій, що фінансують проекти зі збереження біорізноманіття (в Україні Проект "Збереження Карпатських лісів" фінансується міжнародними фондами) або надають екологічні компенсації бізнесу (у разі вирубки лісів підприємства повинні фінансувати відновлення).**

Таким чином, права на розвиток у контексті сталого розвитку визначаються здебільшого економічними інструментами. Більш ефективна реалізація права на розвиток забезпечується через інституціоналізацією нових ринкових механізмів, які виходять за межі традиційних преференцій у міжнародній торгівлі.

В той же час економічний, соціальний, культурний і політичний розвиток людини як окремого члена цілого народу входить у більш широкий національний і міжнародний контекст. Відповідно до підходу до розвитку, що ґрунтується на правах, «право на розвиток» визнано інструментом, який забезпечить розвиток як людей, так і народів. Така дуалістична природа «права на розвиток» (з одного боку – права людини, з іншого – бенефіціаром права на розвиток поряд з іншими правами визнається як людина, так і весь народ, що в нинішньому міжнародному порядку зазвичай означає «державу») загрожує політизацією розвитку. При цьому зобов'язання покладаються не на одну окрему державу, а на міжнародну спільноту, яка зобов'язана «сприяти справедливій політиці розвитку та ефективній міжнародній співпраці». І хоча екологізація міжнародної економічної політики тут виступає інструментом «колективізації» відповідальності, права індивідуума залишаються основними у прийнятих міжнародними організаціями, перш за все ООН.

Отже, методологічне розмежування між загальними правами людини та правами на розвиток у контексті сталого розвитку дозволяє чіткіше визначити економічні інструменти, які можуть бути використані для забезпечення сталого розвитку, встановити нові орієнтири для міжнародної співпраці, які враховують не лише економічний розвиток, але й екологічну стійкість та соціальну справедливість, забезпечити більш ефективну реалізацію права на розвиток через інституціоналізацію нових ринкових механізмів, які виходять за межі традиційних преференцій у міжнародній торгівлі. Це розмежування також підкреслює, що сталість є іманентною ознакою права на розвиток, що вимагає від держав не лише формування ефективних політик, але й врахування етичних цінностей, пов'язаних із захистом майбутніх поколінь.

Висновки. Попри те, що концепція сталого розвитку була включена в ключові джерела права, відсутність його уніфікованого юридичного визначення ускладнює пошук балансу для визначення типу розвитку, який може забезпечити реалізацію права людини на розвиток, що частково пояснюється впровадженням децентралізованих моделей управління і відсутністю стратегічного планування. Закони про сталий розвиток можна розглядати як інструмент для нав'язування

певних етичних цінностей, що формують нормативну рамку, в якій етичні імперативи сталого розвитку постають інструментом досягнення справедливого балансу інтересів між усіма стейкхолдерами. Прагнення законодавців ефективно реалізувати концепцію сталого розвитку, поставивши її в центр прийняття рішень, вплинуло на «озеленення» економічних інструментів (зелені податки, зелені фінанси, зелені стимули, зелені стандарти тощо) міжнародної політики, яка передбачає зміни у самому процесі прийняття рішень (сталі інвестування, відповідальне фінансування тощо), щоб забезпечити захист майбутніх поколінь, які в поточний момент не мають права голосу. Концепція сталого розвитку поширюється за межі екологічних питань і утверджує відповідальність нинішніх поколінь перед майбутніми поколіннями. Встановлено, що сталість виступає іманентною ознакою поняття «права на розвиток», яка визначає очікувано ефективні зобов'язання для держав у формуванні політик, загальну вказівку щодо характеру та наслідків політичних рішень, а з іншого боку – сталий розвиток відноситься до етичних цінностей. В Декларації про право на розвиток [28] основоположними принципами визнаються підходи, що ґрунтуються на правах, а саме рівність і недискримінація, підзвітність, партисипація, неподільність і взаємопов'язаність прав людини. Беручи до уваги принципи підходу до розвитку, що ґрунтується на правах, і переваги, яких можна досягти при дотриманні цього підходу, можна стверджувати, що формулювання та реалізація порядку денного глобального розвитку на період після 2015 року є поворотним моментом у зміні світоглядних підходів. Окремі цілі та завдання (Ціль 7 «Доступна та чиста енергія», Ціль 8 «Гідна праця та економічне зростання», Ціль 9 «Індустріалізація, інновації та інфраструктура» Ціль 11 «Сталий розвиток міст і громад»), сформульовані у рамках Порядку денного на період до 2030 року, узгоджуються з існуючими стандартами прав людини, що вимагає впровадження дієвого економічного інструментарію в міжнародній політиці розвитку, що б виходив за межі регулювання міжнародної торгівлі, що традиційно сприймається як джерело зростання добробуту.

Методологічне розмежування між загальними правами людини та правами на розвиток у контексті сталого розвитку дозволяє більш ефективно інтегрувати економічні, екологічні та соціальні аспекти розвитку, що є ключовим для досягнення Цілей сталого розвитку (ЦСР). Це розмежування також сприяє формуванню нових ринкових механізмів, які забезпечують справедливий розподіл ресурсів між країнами та поколіннями. Таке розмежування дозволяє країнам, що розвиваються, отримувати більш справедливі умови для участі у міжнародній торгівлі та доступ до зелених інвестицій, що сприяє їхньому економічному розвитку без шкоди для навколишнього середовища. Воно забезпечує основу для розробки ефективних еколого-економічних інструментів, таких як екологічне оподаткування, зелені облигації та система торгівлі викидами, що сприяє переходу до низьковуглецевої економіки. Розмежування підкреслює відповідальність нинішніх

покоління перед майбутніми, що є ключовим для забезпечення сталого розвитку.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на розробку конкретних механізмів інтеграції права на

розвиток у національні та міжнародні стратегії сталого розвитку, а також на аналіз ефективності впровадження еколого-економічних інструментів у різних країнах

Список використаних джерел:

1. Грод М. Міжнародне кліматичне фінансування: на шляху до побудови дієвого інституційного механізму розвитку зеленої та циркулярної економіки. *Агросвіт*. 2024. № 12. С. 118–126. DOI: 10.32702/2306-6792.2024.12.118.
2. Грод М., Резнікова Н. Регуляторні пастки циркулярної економіки в політиці переходів ЄС до сталості: проблеми ідентифікації джерел фінансування Нового європейського консенсусу з розвитку та Європейського зеленого курсу. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 16. С. 49–57. DOI: 10.32702/2306-6814.2023.16.49.
3. Грод М., Резнікова Н. Фінансові та інвестиційні інструменти сприяння циркулярній економіці: сталий розвиток і кліматична нейтральність як тригери озеленення міжнародних ринків капіталу. *Вісник Хмельницького національного університету*. Серія: економічні науки. 2023. № 3(318). С. 249–259. DOI: 10.31891/2307-5740-2023-318-3-39.
4. Дейлі Г. Поза зростанням. Економічна теорія сталого розвитку. Київ: Інтелфера, 2002. 298 с.
5. Заблоцька Р. О., Русак Д. М. Сучасні тренди зеленої економіки: управлінський та фінансовий аспекти. *Світ фінансів*. 2024. № 3. С. 149–159. DOI: 10.35774/sf2024.03.149.
6. Заблоцька Р. О., Русак Д. М. Трансформаційні зміни, як новий вектор розвитку циркулярної економіки. *European scientific journal of Economic and Financial innovation*. 2024. № 1(13). С. 341–351. <http://doi.org/10.32750/2024-0133>.
7. Костицький В. В. Екологія перехідного періоду: право, держава, економіка (економіко-правовий механізм охорони навколишнього природного середовища в Україні). Київ: ІЗП і ПЗ, 2003. 772 с.
8. Морен Е. Шлях за майбутнє людства. Київ: Ніка-Центр, 2014. 256 с.
9. Орловська Ю. В., Чала В. С., Варламова О. А. Сучасні теорії міжнародної спеціалізації: можливості застосування на регіональному рівні. *Економічний простір*. 2016. № 116. С. 42–59. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecpros_2016_116_6. (дата звернення: 19.01.2025)
10. Птащенко О. В. Transformation of the global economic space in the present. *Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля*. 2018. № 4(245). С. 14–18.
11. Птащенко О. В., Архипова Д. Є. Глобальні проблеми людства: стан і перспективи вирішення. *Бізнес Інформ*. 2020. № 10. С. 478–484. DOI: 10.32983/2222-4459-2020-10-478-484.
12. Птащенко О. В., Шершенюк О. М. Methodological bases of management of business activity of enterprises in the conditions of globalization. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва: Збірник наукових праць Харківського національного автомобільно-дорожнього університету*. 2023. № 1(30). Харків: ХНАДУ. С. 38–57.
13. Птащенко О. Особливості фінансового забезпечення сільських територіальних громад в умовах сталого розвитку. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*. 2024. № 334(5). С. 432–437. DOI: 10.31891/2307-5740-2024-334-65.
14. Резнікова Н. В., Грод М. І. Формування інституційної підтримки розвитку циркулярної економіки та її сталого фінансування в Європейському Союзі. *Економіка України*. 2023. № 11 (744). С. 52–75. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.11.052>.
15. Синякевич І. Екологізація розвитку: об'єктивна необхідність, методи, пріоритети. *Економіка України*. 2004. № 1. С. 57–63.
16. Синякевич І. М. Екологізація розвитку: суть, об'єктивна необхідність, принципи, інструменти, перспективи для України. *Науковий вісник ЛНЛУ*. 2005. Вип. 15.6. С. 98–102.
17. Сухіна О. М. Розвиток теорії екологічної ренти та справедливого її розподілу. *Економіка України*. 2014. № 7. С. 49–68.
18. Фаренюк Н. В. Проблеми залучення зелених інвестицій для фінансування розвитку циркулярної економіки і боротьби зі змінами клімату в ЄС. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 13. С. 154–160. DOI: 10.32702/2306-6814.2024.13.154.
19. Фаренюк Н. В. Управління глобальними ланцюгами вартості в умовах сталого розвитку. *Бізнес-інформ*. 2024. № 7. С. 57–64. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-7-57-64>.
20. Цибуляк А. Г. Генезис рушійних сил екологізації міжнародних торговельних відносин. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2016. № 3. С. 37–40.
21. Цибуляк А. Г. Наукові основи екологізації світового виробництва. *Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право)*. 2015. № 2. С. 124–127.
22. Цибуляк А. Г. Теоретико-методологічні аспекти аналізу екологізації світового господарства. *Інтернаціоналізація освіти і науки: національні особливості та світові тенденції: колективна монографія / А. В. Рибчук, І. О. Івашук, А. П. Румянцев та ін.; за наук. ред. А. В. Рибчука*. Дрогобич: Видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2017. 484 с.

23. Чала В. Концепція зв'язку між ресурсами та майбутні національні моделі зеленої економіки. International scientific and practical conference «Mechanisms of economic development in the context of global changes: international experience». Riga: Baltija Publishing, 2022. С. 19–23. Available at: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/book/312> (Accessed 20 Jan. 2025)
24. Chala V., Orlovska Yu. Green economy development: Methodological approach. *Baltic Journal of Economic Studies*, № 7(3), pp. 203–208. Available at: <http://www.baltijapublishing.lv/index.php/issue/article/view/1203/1242> (Accessed 20 Jan. 2025).
25. Charter of the United Nations. San Francisco: United Nations, 1945. Available at: <https://www.icj-cij.org/charter-of-the-united-nations#Chapter1> (Accessed 21 Jan. 2025)
26. Charter of the United Nations. San Francisco: United Nations, 1945. Available at: <https://www.icj-cij.org/charter-of-the-united-nations#Chapter9> (Accessed 20 Jan. 2025)
27. Dalal-Clayton B., Bass S. The challenges of environmental mainstreaming: Experience of integrating environment into development institutions and decisions. London: International Institute for Environment and Development, 2009. 108 p.
28. Declaration on the Right to Development. New York: United Nations, 1986. Available at: https://legal.un.org/avl/pdf/ha/drd/drd_ph_e.pdf (Accessed 19 Jan. 2025)
29. Farenjuk N. Institutional features of the formation of a green ecosystem of international finance. *Actual Problems of International Relations*, 2024. № 1(159), pp. 115–123. <https://doi.org/10.17721/apmv.2024.159.1>.
30. Jokubauskaite G., Dann P. The Law of Development Cooperation: A Comparative Analysis of the World Bank, the EU and Germany. *European Journal of International Law*, 2014. № 25(2), pp. 610–616. <https://doi.org/10.1093/ejil/chu040>.
31. Medvedieva M., Yedeliev R., Reznikova N., Nanavov A., Grydasova G. European strategy for achieving climate neutrality and analysis of legal instruments for its implementation. *Social & Legal Studies*. 2024. T. 7, № 2. С. 64–74. DOI: 10.32518/sals2.2024.64.
32. Reznikova N., Ivashchenko O., Rubtsova M. Global problems as a subject of interdisciplinary studies in the focus of international economic security and sustainable development. *Економіка та держава*. 2020. № 7. С. 24–31.
33. Reznikova N., Panchenko V., Karp V., Grod M., Stakhurska S. The relationship between the green and digital economy in the concept of sustainable development. *Economic Affairs*. 2024. T. 69, Special Issue. С. 389–399. DOI: 10.46852/0424-2513.1.2024.41.
34. Rist G. *The History of Development: From Western Origins to Global Faith*. London and New York: Zed Books, 1997. 288 p.
35. Sarkar R. *International Development Law: Substantive Principles*. International Development Law: Rule of Law, Human Rights, and Global Finance. New York, 2009. Online edn, Oxford Academic, 1 Feb. 2010. Available at: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195398281.003.002> (Accessed 18 Jan. 2025).
36. Tadege M. A. The Right to Development as Normative Framework for the Human Rights Obligations of International Financial Institutions. 2013. Available at: <https://ssrn.com/abstract=2847002> (Accessed 18 Jan. 2025).
37. Thanasas G. L., Slimistinou A., Kontogeorga G., Lampropoulos S. Environmental taxation as a boost mechanism for European Union green growth: The Greek response. *Risk Governance and Control: Financial Markets & Institutions*. 2023. T. 13, № 1. С. 8–15. DOI: 10.22495/rgcv13i1p1.
38. United Nations Conference on Environment and Development (1992, Rio de Janeiro, Brazil). Report of the United Nations Conference on Environment and Development. New York: United Nations, 1993. Available at: <https://www.un.org/en/conferences/environment/rio1992> (Accessed 21 Jan. 2025).
39. United Nations Conference on the Human Environment (5–16 June 1972, Stockholm, Sweden). Report of the United Nations Conference on the Human Environment. New York: United Nations, 1973. Available at: https://digitallibrary.un.org/record/523249/files/A_CONF.48_14_Rev.1-EN.pdf (Accessed 21 Jan. 2025).
40. World Commission on Environment and Development. *Our Common Future*. New York: United Nations, 1987. Available at: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf> (Accessed 21 Jan. 2025).

References:

1. Grod, M. (2024). Mizhnarodne klimatyczne finansuvannia: na shliakhu do pobudovy diievoho instytutsiinoho mekhanizmu rozvytku zelenoi ta tsyrkuliarnoi ekonomiky [International climate finance: Towards building an effective institutional mechanism for green and circular economy development]. *Ahrosvit*, 12, 118–126. <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2024.12.118>
2. Grod, M., & Reznikova, N. (2023). Rehuliatorni pastky tsyrkuliarnoi ekonomiky v politytsi perekhodiv YeS do stalosti: problemy identyfikatsii dzherel finansuvannia Novoho yevropeiskoho konsensusu z rozvytku ta Yevropeiskoho zelenoho kursu [Regulatory traps of the circular economy in the EU's sustainability transition policy: Problems of identifying financing sources for the New European Consensus on Development and the European Green Deal]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, 16, 49–57. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2023.16.49>
3. Grod, M., & Reznikova, N. (2023). Finansovi ta investytsiini instrumenty spryannia tsyrkuliarnii ekonomitsi:

stalyi rozvytok i klimtychna neutralnist yak tryhery ozelenennia mizhnarodnykh rynkiv kapitalu [Financial and investment instruments for promoting the circular economy: Sustainable development and climate neutrality as triggers for greening international capital markets]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Ekonomichni nauky*, 3(318), 249–259. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-318-3-39>.

4. Daly, H. (2002). *Poza zrostanniam. Ekonomichna teoriia staloho rozvytku* [Beyond growth: The economics of sustainable development]. Kyiv: Intelsfera

5. Zablotska, R. O., & Rusak, D. M. (2024). Suchasni trendy zelenoi ekonomiky: upravlinskyi ta finansovyi aspekty [Modern trends in the green economy: Managerial and financial aspects]. *Svit finansiv*, 3, 149–159. <https://doi.org/10.35774/sf2024.03.149>

6. Zablotska, R. O., & Rusak, D. M. (2024). Transformatsiini zminy, yak novyi vektor rozvytku tsyrkuliarnoi ekonomiky [Transformational changes as a new vector for the development of the circular economy]. *European Scientific Journal of Economic and Financial Innovation*, 1(13), 341–351. <https://doi.org/10.32750/2024-0133>

7. Kostytskyi, V. V. (2003). Ekolohiia perekhidnoho periodu: pravo, derzhava, ekonomika (ekonomiko-pravovyi mekhanizm okhorony navkolynshnoho pryrodnoho seredovyscha v Ukraini) [Ecology of the transition period: Law, state, economy (economic and legal mechanism of environmental protection in Ukraine)]. Kyiv: IZP i PZ.

8. Moren, E. (2014). *Shliakh za maibutnie liudstva* [The path for the future of humanity]. Kyiv: Nika-Tsentr

9. Orlovska, Yu. V., Chala, V. S., & Varlamova, O. A. (2016). Suchasni teorii mizhnarodnoi spetsializatsii: mozhlyvosti zastosuvannia na rehionalnomu rivni [Modern theories of international specialization: Application opportunities at the regional level]. *Ekonomichniyi prostir*, 116, 42–59. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecpros_2016_116_6 (Accessed 19 Jan. 2025)

10. Ptashchenko, O. V. (2018). Transformation of the global economic space in the present. *Visnyk Skhidnoukrainskoho natsionalnoho universytetu im. V. Dalia*, 4(245), 14–18.

11. Ptashchenko, O. V., & Arkhipova, D. Ye. (2020). Hlobalni problemy liudstva: stan i perspektyvy vyrishennia [Global problems of humanity: Current state and prospects for solutions]. *Biznes Inform*, 10, 478–484. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-10-478-484>

12. Ptashchenko, O. V., & Shershenuk, O. M. (2023). Methodological bases of management of business activity of enterprises in the conditions of globalization. *Problemy i perspektyvy rozvytku pidpriemnytstva: Zbirnyk naukovykh prats Kharkivskoho natsionalnoho avtomobilno-dorozhnoho universytetu*, 1(30), 38–57

13. Ptashchenko, O. (2024). Osoblyvosti finansovoho zabezpechennia silskykh terytorialnykh hromad v umovakh staloho rozvytku [Features of financial support for rural territorial communities in the context of sustainable development]. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*, 334(5), 432–437. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-334-65>

14. Reznikova, N. V., & Grod, M. I. (2023). Formuvannia instytutsiinoi pidtrymky rozvytku tsyrkuliarnoi ekonomiky ta yii staloho finansuvannia v Yevropeiskomu Soiuzi [Institutional support for circular economy development and its sustainable financing in the European Union]. *Ekonomika Ukrainy*, 11(744), 52–75. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.11.052>.

15. Syniakevych, I. (2004). Ekolohizatsiia rozvytku: obiektyvna neobkhdnist, metody, priorytety [Greening of development: Objective necessity, methods, priorities]. *Ekonomika Ukrainy*, 1, 57–63.

16. Syniakevych, I. M. (2005). Ekolohizatsiia rozvytku: sut, obiektyvna neobkhdnist, pryntsypy, instrumenty, perspektyvy dlia Ukrainy [Greening of development: Essence, objective necessity, principles, tools, prospects for Ukraine]. *Naukovyi visnyk LNU*, 15.6, 98–102.

17. Sukhina, O. M. (2014). Rozvytok teorii ekolohichnoi renty ta spravedyvoho yii rozpodilu [Development of the theory of ecological rent and its fair distribution]. *Ekonomika Ukrainy*, 7, 49–68.

18. Farenjuk, N. V. (2024). Problemy zaluchennia zelenykh investysii dlia finansuvannia rozvytku tsyrkuliarnoi ekonomiky i borotby zi zminamy klimatu v YeS [Problems of attracting green investments for financing the circular economy and combating climate change in the EU]. *Investysii: praktyka ta dosvid*, 13, 154–160. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.13.154>

19. Farenjuk, N. V. (2024). Upravlinnia hlobalnymy lantsiuhamy vartosti v umovakh staloho rozvytku [Management of global value chains in the context of sustainable development]. *Biznes-Inform*, 7, 57–64. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-7-57-64>.

20. Tsybulyak, A. H. (2016). Henezys rushiinykh syl ekolohizatsii mizhnarodnykh torhovelnykh vidnosyn [Genesis of driving forces of the greening of international trade relations]. *Skhidna Yevropa: Ekonomika, biznes ta upravlinnia*, 3, 37–40.

21. Tsybulyak, A. H. (2015). Naukovi osnovy ekolohizatsii svitovoho vyrobnytstva [Scientific foundations of the greening of global production]. *Stratehiia rozvytku Ukrainy (ekonomika, sotsiolohiia, pravo)*, 2, 124–127.

22. Tsybulyak, A. H. (2017). Teoretyko-metodolohichni aspekty analizu ekolohizatsii svitovoho hospodarstva [Theoretical and methodological aspects of analyzing the greening of the world economy]. In A. V. Rybchuk (Ed.), *Internatsionalizatsiia osvity i nauky: natsionalni osoblyvosti ta svitovi tendentsii: kolektyvna monohrafiia* [Internationalization of education and science: national characteristics and global trends: collective monograph] (pp. 484). *Drohobych: Vydavnychiy viddil Drohobyt'skoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka*.

23. Chala, V. (2022). Kontseptsiia zviazku mizh resursamy ta maibutni natsionalni modeli zelenoi ekonomiky [The concept of the relationship between resources and future national models of the green economy]. In International scientific and practical conference «Mechanisms of economic development in the context of global changes: international experience» (pp. 19–23). Riga: Baltija Publishing. Available at: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/book/312> (Accessed 20 Jan. 2025).
24. Chala, V., & Orlovska, Yu. (2022). Green economy development: Methodological approach. *Baltic Journal of Economic Studies*, 7(3), 203–208. Available at: <http://www.baltijapublishing.lv/index.php/issue/article/view/1203/1242> (Accessed 20 Jan. 2025).
25. United Nations. (1945). Charter of the United Nations. San Francisco: United Nations. Available at: <https://www.icj-cij.org/charter-of-the-united-nations#Chapter1> (Accessed 21 Jan. 2025).
26. United Nations. (1945). Charter of the United Nations. San Francisco: United Nations. Available at: <https://www.icj-cij.org/charter-of-the-united-nations#Chapter9> (Accessed 20 Jan. 2025).
27. Dalal-Clayton, B., & Bass, S. (2009). The challenges of environmental mainstreaming: Experience of integrating environment into development institutions and decisions. London: International Institute for Environment and Development.
28. United Nations. (1986). Declaration on the Right to Development. New York: United Nations. Available at: https://legal.un.org/avl/pdf/ha/drd/drd_ph_e.pdf (Accessed 19 Jan. 2025).
29. Farenjuk, N. (2024). Institutional features of the formation of a green ecosystem of international finance. *Actual Problems of International Relations*, 1(159), 115–123. <https://doi.org/10.17721/apmv.2024.159.1>.
30. Jokubauskaite, G., & Dann, P. (2014). The law of development cooperation: A comparative analysis of the World Bank, the EU and Germany. *European Journal of International Law*, 25(2), 610–616. <https://doi.org/10.1093/ejil/chu040>.
31. Medvedieva, M., Yedeliyev, R., Reznikova, N., Nanavov, A., & Grydasova, G. (2024). European strategy for achieving climate neutrality and analysis of legal instruments for its implementation. *Social & Legal Studies*, 7(2), 64–74. <https://doi.org/10.32518/sals2.2024.64>.
32. Reznikova, N., Ivashchenko, O., & Rubtsova, M. (2020). Global problems as a subject of interdisciplinary studies in the focus of international economic security and sustainable development. *Ekonomika ta derzhava*, 7, 24–31.
33. Reznikova, N., Panchenko, V., Karp, V., Grod, M., & Stakhurska, S. (2024). The relationship between the green and digital economy in the concept of sustainable development. *Economic Affairs*, 69(Special Issue), 389–399. <https://doi.org/10.46852/0424-2513.1.2024.41>.
34. Rist, G. (1997). The history of development: From Western origins to global faith. London & New York: Zed Books.
35. Sarkar, R. (2009). International development law: Substantive principles. In *International development law: Rule of law, human rights, and global finance* (Online edn, Oxford Academic, 1 Feb. 2010). Available at: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195398281.003.002> (Accessed 18 Jan. 2025).
36. Tadeg, M. A. (2013). The right to development as normative framework for the human rights obligations of international financial institutions. Available at: <https://ssrn.com/abstract=2847002> (Accessed 18 Jan. 2025).
37. Thanasas, G. L., Slimistinou, A., Kontogeorga, G., & Lampropoulos, S. (2023). Environmental taxation as a boost mechanism for European Union green growth: The Greek response. *Risk Governance and Control: Financial Markets & Institutions*, 13(1), 8–15. <https://doi.org/10.22495/rgcv13i1p1>.
38. United Nations. (1993). Report of the United Nations Conference on Environment and Development (1992, Rio de Janeiro, Brazil). New York: United Nations. Available at: <https://www.un.org/en/conferences/environment/rio1992> (Accessed 21 Jan. 2025).
39. United Nations. (1973). Report of the United Nations Conference on the Human Environment (5–16 June 1972, Stockholm, Sweden). New York: United Nations. Available at: https://digitallibrary.un.org/record/523249/files/A_CONF.48_14_Rev.1-EN.pdf (Accessed 21 Jan. 2025).
40. World Commission on Environment and Development. (1987). Our common future. New York: United Nations. Available at: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf> (Accessed 21 Jan. 2025).